

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Виділено трансформацію підходів щодо глобальної екологічної безпеки та обґрунтовано важність впливу політичних проблем на глобальну екологічну безпеку. Окреслено сутність концепції глобальної екологічної безпеки, розглянуто основні категорії політичних проблем глобальної екологічної безпеки, визначено чинники зростання загроз глобальній екологічній безпеці та виділено основних геополітичних суб'єктів глобальної екологічної безпеки.

Ключові слова: екологічна безпека, глобальна екологічна безпека, екологія, глобалізація, політичні проблеми, навколишнє середовище.

Annotation. The transformation of approaches to the global ecological security is highlighted and the importance of the influence of political problems on global ecological safety is substantiated; the essence of the concept of global ecological security is outlined; major categories of political problems of global ecological safety are considered; the main geopolitical safety are determined; the main geopolitical subjects of global ecological safety are highlighted.

Key words: ecological security, global ecological security, ecology, globalization, political problems, environment.

Аннотация. Выделено трансформацию подходов к глобальной экологической безопасности и обосновано важность влияния политических проблем на глобальную экологическую безопасность; очерчена сущность концепции глобальной экологической безопасности; рассмотрены основные

категории политических проблем глобальной экологической безопасности; определены факторы роста угроз глобальной экологической безопасности; выделено основных геополитических субъектов глобальной экологической безопасности.

Ключевые слова: *экологическая безопасность, глобальная экологическая безопасность, экология, глобализация, окружающая среда.*

Постановка проблеми. В кінці ХХ ст. глобальна економічна система досягла тієї критичної точки, в якій екологічні проблеми призводять до зміни всієї парадигми розвитку людства. Основи сучасної ринкової системи сформувалися ще до того, як екологічні загрози набули катастрофічного характеру. Світова система виявилася не готовою до вирішення екологічних проблем, що змушує людство шукати нові шляхи виживання. Вирішити проблеми, пов'язані зі станом навколишнього середовища, спираючись тільки на розвиток інженерної думки і застосування технологічних рішень, вже неможливо, оскільки проблеми екологічної безпеки носять одночасно природничо-науковий, соціальний та політичний характер. Геополітичні протистояння призводять до загострення економічної ситуації в світі, активізації військових конфліктів, збільшення диспропорцій у соціально-економічному розвитку, що додатково створює негативний вплив на екологічну систему. У цих умовах є політичні складові проблем глобальної екологічної безпеки є актуальним предметом дослідження.

Метою виступає дослідження впливу політичних проблем на глобальну екологічну безпеку, особливості їх проявів та чинники зростання загроз навколишньому середовищу з боку геополітичної ситуації.

Виклад основного матеріалу. В рамках традиційної концепції безпеки екологічні проблеми розглядалися опосередковано, як ймовірні причини збільшення напруженості, що можуть спровокувати військові конфлікти. Після розпаду світової біполярної Ялтинсько-Потсдамської системи на зміну традиційної реалістичній парадигмі безпеки прийшла концепція всеосяжної

безпеки, одним з найважливіших вимірів якої є екологічний [2, с. 53]. Початок ХІХ ст. характеризувався тенденціями демілітаризації категорії «безпека», значення військової зменшувалося на противагу зростанню економічної, політичної, соціальної та екологічної компонент [3, с. 61]. З середини 2010-х рр. в світі відбувається загострення політичної ситуації та активізація військових конфліктів. При цьому значення екологічної складової глобальної безпеки тільки збільшується.

У ХХІ ст. екологічна складова стає невід'ємною частиною світової політики. Сучасний глобалізований світ характеризується стрімким зростанням чисельності населення, збільшенням диспропорцій у соціально-економічному розвитку та ресурсному забезпеченні між багатими та бідними країнами, посиленням антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. Все це спричиняє до загострення суперечностей у системі «людина-природа», а екологічні проблеми поступово стають джерелом ускладнення міжнародних відносин [6, с. 78].

Концепція глобальної екологічної безпеки принципово відрізняється від традиційних концепцій своїм розумінням загроз. Якщо в традиційних концепціях екологічні проблеми взагалі не розглядалися, або розглядалися опосередковано як ймовірні причини збільшення напруженості, то концепція глобальної екологічної безпеки в якості загрози розглядає саме погіршення стану навколишнього середовища [5, с. 276]. Іншою важливою відмінністю концепції глобальної екологічної безпеки від традиційного підходу є ставлення до поняття суверенітету держав, оскільки суверенітет та національні інтереси часто призводять до того, що міжнародне співробітництво в сфері охорони навколишнього середовища ускладнюється і навіть стає неможливим. Односторонні ж дії держав, що вживаються ними для охорони навколишнього середовища, вже давно не актуальні, малоефективні і непродуктивні. Таким чином, екологічна безпека кидає виклик фундаментальним основам міжнародних відносин, таким, як концепції національних інтересів і державного суверенітету.

Політичні проблеми глобальної екологічної безпеки можна розподілити на чотири категорії:

1. Загрози з боку національних інтересів держав;
2. Загрози, пов'язані з діяльністю ТНК;
3. Загрози, що виникають внаслідок недостатнього рівня координації світової спільноти у вирішенні екологічних проблем;
4. Екологічні наслідки воєн і збройних конфліктів, екологічного тероризму і екологічних злочинів.

Розглядаючи виділені категорії більш детально, слід зазначити, що геополітика та економічна глобалізація, тісно пов'язана з екологічною глобалізацією. Економічне зростання може провокувати і заохочувати екологічний імперіалізм, знищення екосистем, деградацію навколишнього середовища бідних країн з метою підтримки і забезпечення високого рівня споживання багатих країн. Держави, які є головними гравцями на міжнародній арені, зацікавлені в своєму економічному розвитку, що вступає в протиріччя з необхідністю витратити кошти на екологію і передавати їх до фондів міжнародних організацій [1, с. 7].

Найбільшою мірою відрізняється екологічна політика розвинених і країн, що розвиваються. Вони взаємно звинувачують один одного у виникненні глобальних екологічних проблем, не дивлячись на те, що в рівній мірі несуть відповідальність за глобальну екологію. Розвинені країни вважають, що країни, що розвиваються є основними забруднювачами внаслідок прискореної модернізації, відсталою виробничої бази, корумпованості чиновників і нерозвиненості екологічного законодавства. А збереження екології можливо лише за умови комплексної участі у цьому процесі всіх країн світу.

У свою чергу, країни, що розвиваються, звинувачують розвинені країни в тому, що вони споживають більшу частину світових ресурсів і виробляють більше всіх відходів і викидів. За досягнутий в країнах «золотого мільярда» високий рівень життя доводиться розплачуватися всьому людству. Розвинені

країни збувають в країни, що розвиваються, застарілі технології та обладнання, виносять шкідливе виробництво, вивозять відходи. Країни, що розвиваються, звинувачують розвинені в «екологічному імперіалізм», коли екологічні вимоги стають умовою отримання фінансової допомоги, більшість якої осідає в країнах-донорах.

Транснаціональні корпорації також неоднозначно впливають на екологію: з одного боку, в гонитві за прибутком вони не зупиняються перед екологічними злочинами (особливо в країнах, що розвиваються), з іншого боку, з метою підвищення конкурентоспроможності змушені випускати екологічно чисту продукцію і піклуватися про якість навколишнього середовища.

Серед чинників зростання загроз глобальній екологічній безпеці О.В.Федунь виділяє [6, с. 78]:

- збільшення ресурсно-екологічної взаємозалежності країн;
- відсутність узгоджених міжнародних екологічних критеріїв і стандартів, якими б керувалися всі держави світу;
- наявність значних відмінностей у підходах до вирішення наявних екологічних проблем і в можливостях реалізації національних природоохоронних програм;
- тенденції впровадження окремими країнами методів «зеленого» протекціонізму та екологічного імперіалізму і т. д.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема налагодження ефективного міжнародного співробітництва у галузі охорони навколишнього природного середовища. Однак рівень координації світової спільноти у вирішенні екологічних проблем поки що недостатній. ООН, як головна міжнародна організація, діяльність якої спрямована на забезпечення екологічної безпеки, не володіє достатніми ресурсами і компетенцією. Виконання рішень ООН залежить від фінансування її членів. При цьому рішення Генеральної Асамблеї носять рекомендаційний характер, а Рада Безпеки, виконання рішень якої є обов'язковим, жодного разу не розглядала

екологічні проблеми [4, с. 133]. Розгалужена структура ООН ускладнює координацію. Ресурси деяких органів, таких як Світовий банк, в десятки разів перевищують ресурси центру.

Політичні конфлікти, що переростають у військові протистояння, також є суттєвою проблемою глобальної екологічної безпеки. Негативні наслідки для природного середовища мали війни в Іраку, Чечні, Сирії, під час яких ушкоджувалися нафтопроводи і підпалювали нафтові свердловини. Крім того, зростають загрози з боку екологічного тероризму як фактору залякування людей за допомогою впливу на навколишнє середовище. У числі можливих терористичних актів - створення «брудної» атомної бомби, ядерний, біологічний і хімічний тероризм, забруднення морської акваторії навмисними розливами нафти. З екологічним тероризмом безпосередньо пов'язані екологічні злочини - злочинні посягання на екологічну безпеку, рівень яких зростає сьогодні у всіх країнах світу.

Налагодження конструктивних взаємовідносин між країнами у новому форматі стратегічного партнерства обов'язково має включати екологічну відповідальність, реалізацію спільних природоохоронних проєктів, розробку екологічних інновацій, а також розширення географії учасників, зацікавлених у розвитку міжнародної системи екологічної безпеки. Солідарна екологічна прагматичність має набути особливого змісту в зовнішній політиці багатьох країн.

Геополітичними суб'єктами, від яких дійсно залежить стан глобальної екології, є група розвинених країн на чолі зі США і ЄС. До них за рядом позицій наближається Китай. Російська Федерація, володіючи найбільшими в світі запасами природних, поки не використовує всіх своїх можливостей і, отже, не впливає на глобальну екологію так, як інші основні суб'єкти.

Україна, обравши шлях євроінтеграції, повинна забезпечувати неухильне і послідовне поширення екологічних ідей, підходів і принципів на усі види та форми міжнародних та внутрішніх відносин з метою охорони навколишнього природного середовища і раціонального

природокористування, гарантування міжнародної екологічної безпеки та переходу до якісно нової соціо-еколого-економічної моделі розвитку [1, с. 6].

Висновки: Політичні проблеми глобальної екологічної безпеки пов'язані із діяльністю окремих держав, транснаціональних корпорацій, недостатнім рівнем координації світової спільноти у вирішенні екологічних проблем та загрозами збройних конфліктів і тероризму. В силу своєї природи, екологічні проблеми можна вирішити тільки узгодженими зусиллями всієї світової спільноти. Досягнення глобальної екологічної безпеки є ускладненим, оскільки національні інтереси держав та корпоративні інтереси ТНК щодо економічного розвитку і виконання соціальних зобов'язань перед населенням вступають в протиріччя з необхідністю витратити значні кошти на виконання екологічних програм і передавати їх до фондів міжнародних екологічних організацій для забезпечення глобальної екологічної безпеки.

Міжнародну екологічну політику розвинених країн, які використовують екологізацію міжнародних відносин у власних цілях, відрізняють подвійні стандарти, екологічний імперіалізм і винос в країни, що розвиваються забруднюючих виробництв. Високий рівень споживання в розвинених країнах є головною причиною глобальних екологічних проблем, проте вони не поспішають брати на себе відповідальність і фінансувати їх рішення. У країнах, що розвиваються основною причиною екологічних проблем є бідність, економічна відсталість, нерозвиненість екологічного законодавства, корумпованість місцевих чиновників. Діє принцип «спочатку розвиток, потім екологія», який знецінює досягнуті в ході економічного зростання результати. Перспективою подальших досліджень виступає деталізація політичних протиріч між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, в контексті впливу на глобальну екологічну безпеку.

Список використаних джерел

1. Бохан А. Глобальні виміри екологічної безпеки в домінантах стратегічного партнерства / А. Бохан // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2014. - Вип. 7. - С. 6-9
2. Волошенко І. О. Концептуально-теоретичні засади дослідження проблем національної і міжнародної безпеки / І. О. Волошенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2014. - Вип. 118(1). - С. 51-59.
3. Глуха В. В. Актуальні проблеми та перспективи державної екологічної політики України / В. В. Глуха // Актуальні проблеми державного управління. - 2016. - № 1. - С. 59-63
4. Дудюк В.С. Теоретичні підходи до визначення поняття екологічної безпеки / В.С. Дудюк, В.В. Гобела // Науковий вісник НЛТУ України. - 2015. - Вип. 25.5. - С. 130-135.
5. Онищук М. І. Проблеми безпеки в теорії міжнародних відносин: порівняльний аналіз основних напрямів / М. І. Онищук, Ю. В. Турченко, А. І. Зарицька // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. - 2013. - № 41-48. - С. 272-278.
6. Федунь О. В. Екологізація міжнародних відносин у контексті сталого розвитку [Текст] / О. В. Федунь // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. - Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. - Вип. 30. - С. 78-86.